

горя від втрати коханої людини, таке вживання ґрунтується й на символічному значенні слова *серце*, фразеологізм *розбите серце* в деяких контекстах позначає нещасливе кохання («*поки не планує співати про ... розбите серце*», – *жартує співачка*) [5а, 01.04.2016]) проте вислів може позначати й будь-які інші сильні переживання, наприклад у такій градації: «*Я засмучений, моє серце розбите – Фалькао не зіграє на ЧС*» [5а, 24.01.2014]; або ще в уривку: «*Моє серце буде розбите, якщо сім'я національностей, яку ми об'єднали... буде зруйнована*» [2а, 15.07.2014]. Фразеологізм *broken heart* є також одним з найбільш вживаних, його функції зводяться до експресивного позначення: 1) страждань через нещасливе кохання чи розрив з коханою людиною («*Dalai Lama suggests practicing celibacy to get over a broken heart*» [7а, 08.07.2015]; «*To mend a broken heart, use your head. Millions of people struggle with what we call heartbreak, but the truth is that no one is ever heartbroken. What we really are is thoughtbroken*» [9а, 18.05.2010] тощо). Знижується, навіть набуває іронічного забарвлення біблеїзм у «прагматичних» контекстах («*It was once thought that only time could mend a broken heart, but now scientists think popping a couple of aspirin might be the best way to get over a break-up*» [8а, 25.09.2014]; «*The cost of divorce – a broken heart and £2,100 a year*» [8а, 16.04.2015]); 2) будь-яких сильних почуттів, що можуть призводити до фатальних наслідків. У цьому разі у фразеологізмі акцентується буквальне значення компонентів. Чотири роки тому в газеті «The Guardian» було опубліковано інтерв'ю з кардіохірургом Александром Ліоном, у якому йдеться про те, що британські медики довели: такі почуття як любов, страх і горе в буквальному розумінні можуть убити людину, спричинивши серцеву недостатність. Цьому феномену дано назву «синдром розбитого серця». Мабуть, цим фактом пояснюється поява нової семантики відомого фразеологізму: «*Broken Heart Syndrome: Why It's Real and How to Heal*» [10а, 06.09.2016]; «*A broken heart can feel very real for those experiencing the loss of a loved one or significant other*» [7а, 22.10.2014]; 3) страждань, суму за загиблою людиною («*In a statement posted on Facebook, the club said: It is with a broken heart that I have to inform you all that Kieran McDade of our 2003 squad passed away this morning*» [6а, 26.08.2016]; «*Just pictures and memories, a broken heart and a grave*» [6а, 23.09.2016]. Отже, усі мовленнєві варіанти цілком корелюють із узуальним значенням біблійної сполуки, а обговорення в англомовних виданнях наукового поняття «синдром розбитого серця» спричиняє виникнення в замітках своєрідного фразеологічного каламбуру.

Таким чином, біблійні фразеологічні одиниці є матеріалом, до якого постійно звертаються автори газетних публікацій. Найбільш часто використовуваними в мовленні сучасних ЗМІ є вислови, переважно пов'язані з текстами Старого та Нового Заповітів. В українськомовних виданнях біблеїзми вживаються в текстах, тоді як в англомовних широко застосовуються в ролі заголовків. Більшість із аналізованих висловів у новітніх контекстах мають значення, близькі до традиційних. Використовуються біблійні крилаті вислови для експресивного образного позначення понять чи явищ. Деякі сполуки і в англійському, і в українському мовленні переходять до розряду штампів.

Література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 2-е изд. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Берест Т. М. Семантика і функції назв Бога в українській поезії кінця ХХ століття / Т. М. Берест // У вимірах слова : зб. наук. пр. (до ювілею професора кафедри української мови Л. Г. Савченко). – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – С. 59–66.
3. Берест Т. М. Художнє осмислення образу Ісуса Христа в поезії кінця ХХ століття / Т. М. Берест, О. А. Шумейко // Вчені записки Харк. гуманіт. ун-ту «Народна укр. акад». – Харків : Вид-во НУА, 2006. – С. 483–491.
4. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль; – Київ : Либідь, 2001. – 312 с.
5. Лепта библейской мудрости: библейские крылатые выражения и афоризмы на русском, английском, белорусском, немецком, словацком и украинском языках; / сост. : Н. Ф. Венжинович и др.]. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2014. – 208 с.
6. Матвеева Н. П. Библизмы в русской словесности / Н. П. Матвеева // Русская словесность – 1993. – № 2. – С. 88–96.
7. Смит Л. П. Фразеология английского языка / Л. П. Смит. – М. : Высш. шк., 1998. – 351 с.

Джерела:

- 1а. «День»
- 2а. «Дзеркало тижня»
- 3а. «Економічні відомості»
- 4а. «Коментарі.UA»
- 5а. «Gazeta.ua»
- 6а. «The Guardian»
- 7а. «The Independent»
- 8а. «The Telegraph»
- 9а. «The Times»
- 10а. «Vogue»

УДК 801. 81 + 811. 1612'38

Т. П. Беценко,

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, м. Суми

ТЕКСТОВО-ОБРАЗНА УНІВЕРСАЛІЯ ЯК МОВНОСТРУКТУРНИЙ СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ ІМПРОВІЗАЦІЙНОГО ТВОРЕННЯ ДУМ

Стаття присвячена розглядові природи мовних структур, їхній властивості слугувати імпровізаційному творенню героїчного епосу. Увага зосереджена на аналізові мовних одиниць – текстово-образних універсалій, що забезпечують збереження цілісності тексту, його упізнаваність, а також сприяють ефективному здійсненню фольклорної комунікації.

Ключові слова: імпровізація, мова думи, текстово-образна універсалія.

ТЕКСТОВО-ОБРАЗНАЯ УНИВЕРСАЛИЯ КАК ЯЗЫКОВО-СТРУКТУРНЫЙ СТИЛИСТИЧЕСКИЙ СПОСОБ ИМПРОВИЗАЦИОННОГО КОНСТРУИРОВАНИЯ ДУМ

Статья посвящена рассмотрению природы языковых структур, их способности служить импровизационному созданию героического эпоса в процессе живой фольклорной коммуникации.

Ключевые слова: импровизация, язык думы, текстово-образная универсалия.

TEXT-SHAPED UNIVERSALS AS LINGUISTIC-STRUCTURAL MEANS OF CREATING IMPROVISATIONAL SONGS

The article considers the nature of linguistic structures and their ability to serve as improvisational recreating the heroic epic in the course of live folklore communications.

Text-shaped image-universals of semantic unity, sold in linear submitted grammatical structures – repetitive micro and macrostructure *duma* text. Depending on the text tool, this concept refers not only to the formula, but a symbol, concept, model, textual norm.

Text-shaped universals as constructive text unit as operating unit of verbal memory – is a skeleton – scheme (subject to subject, architectonic and other nuances), allowing creative use of available material in the language of consciousness.

Key features text-shaped wagon – serve as tools for building, storing and improvisational playing epic works. Relevant structures are units in which there is oral communication; they function actualizers specific folklore communication.

Key words: improvisation, the language of *duma*, textual-image universal.

Численні висновки дослідників героїчного епосу (В. Шелест, М. Підгорбунський, С. Грица, М. Дмитренко, М. Стратілат та ін.) свідчать, що думи – відповідно до специфіки виникнення, побутування та взагалі існування жанру – зародилися в усномовному народному середовищі (ймовірно, козацькому), цим же шляхом і поширювалися. Водночас особливими були способи запам'ятовування текстів означеного жанру, а відтак – і їхнього словесно-образного відтворення

У зв'язку з цим метою нашого дослідження є з'ясування, з допомогою яких мовноструктурних одиниць здійснювалося творення і відтворення текстів дум як епічних зразків в умовах живої фольклорної комунікації.

Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: з'ясувати специфіку мовноструктурної організації епосу; розглянути механізми мовнообразної організації дум як епічних творів в умовах живої фольклорної комунікації; окреслити основні ознаки текстово-образних універсалій як базових різноструктурних одиниць мовнообразної організації дум.

Відзначимо, що питання про мовні засоби імпровізаційного творення / відтворення текстів дум порушено вперше. Натомість імпровізаційно-відтворювальний характер народних дум визнано їх феноменальною рисою.

Цю ознаку М. Дмитренко виділяє з-поміж інших характерологічних рис думового епосу, подаючи дефініцію жанру: «Думи виконують, як правило, експресивним імпровізованим у межах традиції соло – речитативом <...>» [5, с. 44]. Імпровізація (лат. *несподіваний*) – «різновид творчості, який здійснюється швидко, безпосередньо, без попередньої підготовки шляхом фіксації вільного потоку асоціацій» [7, с. 418], «характерна специфіка виконання творів усної народної словесності, які зберігаються у пам'яті виконавців і кожен раз у процесі відтворення в рамках своєї традиційної жанрової форми, залежно від індивідуальних особливостей виконавця, зазнають різного ступеня змін» [12, с. 161]. У результаті виникають численні варіанти тексту фольклорного твору в процесі усного побутування при збереженні його основного змісту.

Постає запитання: що необхідно співцеві (оповідачу) для того, щоб імпровізувати? Крім знання та дотримання специфіки жанру взагалі, законів римування, метрики, образів, мотивів, архітектоніки твору і способів їх реалізації, обов'язкове володіння та дотримання правил використання мовного матеріалу – зокрема, «поєднання фольклорних сегментів тексту» [7, с. 418]. Імпровізація передбачає знання поетичної мови фольклору (жанру взагалі, окремих текстів зокрема). Імпровізуючи, виконавець «активізує» в пам'яті (тобто відбирає) не окремі слова, а мовні структури (конструкції) – формули (по-іншому – текстово-образні універсалії), які є готовими формами, комбінує їх і створює цілісне висловлювання.

Звичайно, міра (ступінь) імпровізації залежить від творчого таланту оповідача. Відзначаючи, що імпровізація є однією з характеристичних ознак фольклору, дослідники вказують на брак розвідок у цьому напрямку: «Але все ж поки що мало уваги приділялося механізму імпровізаційної техніки і способам її виявлення, враховуючи взаємодію слова і музики» [4, с. 228].

Імпровізація передбачає виникнення та використання мовних «заготовок» у фольклорно-поетичному дискурсі. Завоєння таких «заготовок» зумовлювало при потребі їхнє автоматичне відтворення у процесі фольклорної комунікації (виконавець «творив» – імпровізувало відтворював – з деякими видозмінами – коливаннями – фольклорний текст). Імпровізування було можливе тому, що існували певні правила, художні канони побудови (конструювання) фольклорних жанрів. Такими правилами і прийомами є мовні закони конструювання фольклорного тексту, реалізація яких очевидна на прикладі існування повторюваних різноструктурних мовних одиниць, що в літературознавчих (а почасти і в мовознавчих) фольклористичних працях отримали назву формул. На наш погляд, цей термін дещо не конкретизований як для лінгвістики. Якнайточніше мовну специфіку (механізм творення та функціонування) повторюваних структур, використовуваних для імпровізації дум (також інших фольклорних творів) відображає *термін текстово-образна універсалія*.

Термін текстово-образна універсалія, порівняно з терміном формула (останній кваліфікують по-різному: як структурні частини твору (Г. Мальцев), як загальні місця – стійкі повтори компонентів словесного матеріалу (опорних тем, образних стереотипів, постійних епітетів й інших тропів (Т. Івахненка)), як групу слів, що регулярно використовується в тих самих метричних умовах для вираження встановленої суттєвої ідеї (М. Перрі), як універсальну властивість поетичної мови усної поезії (М. Кумахов та ін.)) – конкретніший, точніший, оскільки містить зміст «загальна назва стійкого вислову; модель побудови, фрази-кліше». Він об'єднує різнорівневі стійкі повторювані мовні одиниці, водночас передбачає їх розташування, встановлення ієрархічного підпорядкування, визначення побудови, семантики, поетичних функцій у текстовому континуумі.

Текстово-образна універсалія (ТОУ) становить образно-змістову єдність, реалізовану в лінійно представлених граматичних структурах – повторюваних мікро- і макроодиницях думового тексту. Залежно від текстової функції це поняття співвідноситься не тільки з *формулою*, а й із *символом*, *концептом*, *моделлю*, *текстовою нормою*.

Так, взаємонакладаються поняття текстово-образної універсалії та формули щодо атрибутивних текстово-образних універсалій (*сира земля, білі руки*), субстантивних (*батько-мати, Киля-город*), вербальних текстово-образних універсалій, зокрема складних форм (*бере-хапає, квилити-проквилити*) і складених (*штити, шанувати, поважати; шукати та питати*), адвербіальних (*рано-пораненько, тяжко-важко, тяжко і важко*).

Також термін «формула» стосовно до текстово-образної універсалії використовуємо: а) коли маємо на увазі модель її побудови, б) коли структура (мікроодиниця) становить стійкий словесний комплекс, «застиглу», незмінну форму висловлення. Отже, в текстово-образній універсалії поєднано поняття формули і лінгвістичне тлумачення її структури. Текстово-образні універсалії засвідчені на рівні слова, словосполучення, речення й притаманні творам окремого жанру.

Текстово-образна універсалія – це мовна модель, співвіднесена з відповідним значенням. Наприклад, модель «прикметник + іменник» позначає предмет та його ознаку; модель «іменник у непрямих відмінках + дієслово» становить назву предмета, до якого (на який) спрямована дія, і т.ін.

Серед епічних текстово-образних універсалій розрізняємо мікרוструктури та макроструктури.

Мікроструктури – мінімальні одиниці (сполуки), які не підлягають подальшому членуванню; це словосполучення, складні слова й применниково-іменникові форми та утворені на їхній основі ускладнені варіанти текстово-образних універсалій у межах речення (адвербіальні, вербальні текстово-образні універсалії).

Макроструктури – текстові одиниці, співвідносні з реченням (предикативні текстово-образні універсалії), фігури думки, стилістичні фігури – звороти і синтаксичні побудови, які посилюють естетичний вплив мови; фігури паралелізму та періоди, стилістично-композиційні текстово-образні універсалії.

Текстово-образні універсалії співвіднесені з поняттям фольклоризмів. В одних випадках вони збігаються (епітетні структури), в інших – окремі фольклоризми використовуються для побудови текстово-образних мікроструктур (адвербіальних текстово-образних універсалій) та макроструктур (фігур паралелізму, періодів тощо). Їх об'єднують такі риси, як стереотипність, канонізованість, повторюваність та ін. І фольклоризми, і епічні текстово-образні універсалії як елементи фольклорних текстів становлять фольклорну картину світу. В одній мікро- та макроструктурі текстово-образних універсалій можуть бути одиниці, співвіднесені з поняттями міфологеми й концепту.

Основні функції текстово-образних універсалій – слугувати засобами побудови, запам'ятовування та імпровізаційного відтворення епічних творів. Відповідні структури є одиницями, за допомогою яких відбувається усномовне спілкування; вони виконують функцію актуалізаторів специфічної фольклорної комунікації. Складні слова, сурядні чи підрядні сполучення слів (*батько-мати, хліб-сіль, дрібний мак*), речення, які беруть участь у текстовій організації думового епосу, визначають: 1) стильову лінію аналізованих творів, 2) концентрацію тематично-подієвого та емоційно-образного змісту, 3) розгортання сюжету (вказують на «рух» сюжету через відповідні компоненти).

Текстово-образна універсалія як конструктивна текстова одиниця, як оперативна одиниця мовної пам'яті – не закостеніла, незмінна структура. Це певний каркас – схема (з урахуванням тематично-подієвих, архітектонічних та ін. нюансів), що дозволяє творчо використовувати наявний у мовній свідомості матеріал.

Існування варіантів дум у першу чергу зумовлено існуванням варіантів слововираження. Пор., наприклад, варіанти текстово-образної універсалії *голову зняти* у різних варіантах думи (цит. за виданням: Українские народные думы. – М.: Наука, – 1972. – 560 с.) «Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі»: *з пліч голову зняти* (I варіант), *з пліч голову здіммати* (III, IV варіанти), *головку, як галку, з пліч ізняти* (V варіант), *з пліч голови зніммати* (VI варіант), *з пліч голову іздіммати* (VII варіант), *здіммати головоньку з пліч* (VIII варіант), *голову з пліч ізніммати* (X варіант), *голову козацьку молодецьку з пліч здіммати* (X варіант), *голову здіммати* (XII варіант), *з пліч голову здіммати* (XIII варіант), *з пліч голову здіммати* (XIV варіант), *з плеч головоньку зняти* (XV варіант), *головку з плеч зняти; голову та й од плеч одрубати* (XVI варіант), *з плеч голову ізняти* (XVII варіант), *голову з пліч зніммати* (XVIII варіант).

Видозміни текстово-образної універсалії відбуваються на внутрішньому та зовнішньому рівнях: на внутрішньому – за рахунок фонетичних, словотвірних варіантів слів; на зовнішньому – за рахунок ускладнення текстово-образної універсалії іншими компонентами, також за рахунок зміни порядку їхнього розташування.

Отже, запам'ятовування (утримання у пам'яті) текстового матеріалу, крім того, що здійснювалося з допомогою конструкцій як своєрідних індикаторів (маркерів) думового тексту, обов'язково схематизовано проектувалося у свідомості мовця на ієрархічну підпорядкованість (тобто ідентифікувалося із входженням у структуру більш складну; при цьому завоювалася різномірнева специфіка взаємозалежності та взаємопідпорядкування мовних одиниць у цілісності).

Для того, щоб імпровізувати, митцеві треба було осмислити (зрозуміти, пізнати, усвідомити) граматику жанру – за своїти домінуючі у стильовому відношенні лексико-синтаксичні конструкції, з допомогою яких – способом «зчеплення», «ланцюгового нанизування» та взаємопідпорядкування – вдалося б імпровізувати, проте у межах жанру, відтворити свій варіант тексту думи.

Мова (зокрема граматична система кожної етнічної мови) засвідчує у своєму складі наявність базових конструкцій (моделей), з допомогою яких твориться численна кількість похідних. Стосовно української мови – це, зокрема, конструкції – моделі типу **прикметник + іменник** («означення + означуване»; предмет і його ознака): у думках – *дрібні сльози, дрібний мак, червоні чобіточки, біле тіло, біла рука, білі ніжки, червона китайка, рання зоря, свята неділя, бідна вдова, бідний козак, темна ніч, ясне сонце, чисте поле, зелені байраки, турецька земля; іменник + іменник* (предмет + предмет): у думках – *річка Самарка, город Козлов, город Азов, Дунай-ріка, Азов-город, Кефа-город, стрілки-яничарки, срібло-золото, хліб-сіль, отець-мати, срібло та золото, хліб та сіль, отець та мати; прислівник + дієслово* («дії і обставини, що характеризують (визначають дії)»): *гірко плакати, гірко плакати-ридати; жалібно квилити, жалібно квилити-проквильати; дієслово + дієслово* (дієслово + дієслово + дієслово): *штити-шанувати, думати-гадати, клясти-проклинати, лаяти і проклинати, почитати і поважати; штити, шанувати і поважати; іменні частини мови + дієслово* («дії та предмети, на які (до яких) спрямовані дії»): *до города Козлова прибувати; молитви сотворяти; у отця-матері прощення брати; у степи в'їжджати; до теренів, до байраків прибувати; до города Січі прибувати; до отця, до матері, до роду прибувати; до Осаул-могили прибувати; числівник + іменник* («предмети і їх кількості»): *три братики, три пучки тернини, двос кайданів, три рази.*

Це – найпростіші (базові) моделі. На їхній основі формуються ускладнені різновиди. Наприклад: *плакати-ридати: гірко плакати-ридати – гірко плакати-ридати, дрібні сльози проливати; гірко сльозами плакати-ридати* та ін.; *хліб-сіль: хліб-сіль уживати – хліб-сіль з упокоєм уживати – хліб-сіль з упокоєм вічний час уживати* та ін.

Унікальна властивість мовних конструкцій мати універсальний характер на всіх рівнях – «прилаштовуватися» – плавно видозмінювати свої синтаксичні функції у реченні (висловлюванні) – наприклад, здатність атрибутивної конструкції реалізуватися у функції адвербіальної з семантикою місця (у *християнські городи підвезти; визволь, Боже, на ясні зорі, на тихі води, у край веселий, у мир хрещений*), часу (*ранньою зорею, у святую неділеньку, ночної доби*), способу дії (*білим лебедоньком перепливи, ясним соколоньком перелети, малим-невеликим перепелоньком перебіжи*) та ін.

Запам'ятовування базових жанрових конструкцій (і їхнього лексичного наповнення) створювало умови для оперування ними у процесі імпровізації. При цьому мовні механізми людської психіки (механізми мовотворення тексту, що є її вродженими здібностями, властивостями) дозволяли виконавцеві варіювати (відповідно до потреб ритмо-мелодійної побудови висловлювання) форму конструкцій: *плакати-ридати – плакати і ридати; плакати та ридати* і т. ін.; *хліб-сіль – хліб да сіль, за хліб, за сіль.*

Активний пошук відповіді на питання: у чому полягає специфіка імпровізаційного творення (відтворення) текстів народних дум – спричинив усвідомлення того (на основі наукових дослідів), що основним засобом у цьому процесі фольклорної комунікації виступає, звичайно, мова. Усномовний характер творення та поширення дум з участю кобзарів (сліпих музик) є переконливим свідченням, що словесний компонент – провідний у організації текстової структури дум. Він

(словесний компонент) проектується на рівень конструкцій з відповідним лексичним наповненням. Володіння такими конструкціями, вмиле оперування у процесі фольклорної комунікації – свідчення майстерності (таланту виконавця).

Взагалі думи – особливий жанр фольклору щодо умов побутування та збереження. Але, треба відзначити, що імпровізований характер мовної репрезентації епічних текстів був характерний і для творів давніших – билин, а також інших різновидів епосу. У всіх випадках запам'ятовування та відтворення тексту здійснювалося з допомогою конструкцій (текстово-образних універсалий) (це підтверджують численні дослідження, присвячені вивченню мови та стильової манери виконавців билин).

З'ясування специфіки імпровізаційного творення / відтворення епічних фольклорних жанрів дозволяє нам по-новому осмислити специфіку та призначення самої мови – як універсальної знакової системи, як системи систем, що засвідчує свою універсальність на різних своїх рівнях, у різних функціональних виявах, у різних умовах (способах, прийомах) реалізації. Можна висловитися, що мова – поліуніверсальна (так само, як і поліфункціональна). Поліуніверсальність мови (її граматичних одиниць – структур (конструкцій) моделей) – факт, що свідчить про наявність базового матеріалу, який складає основу структури мови, і водночас забезпечує конкретну реалізацію (стильову, жанрову) цих структур (тобто вибірковість) – відповідно до сфери функціонування. Знання базового мовного матеріалу – синтаксичних структур (граматичного матеріалу з урахуванням лексичного компонента) дозволяє мовцеві ефективно ним оперувати, отже, засвідчує рівень володіння як мовою взагалі, так і репрезентує рівень володіння стильовими нормами (наприклад, нормами офіційно-ділового стилю, наукового; у нашому випадку – фольклорно-жанровими нормами мови дум).

Феномен фольклорної імпровізації (на прикладі мови дум) дозволяє пізнати ще одну феноменальну рису мовної (мовленнєвої (лінгвальної) психоментальної) діяльності людини: здатність (властивість) запам'ятовувати конструкції, структури – схеми, моделі як вихідний (базовий) матеріал для творення (і відтворення) макроконструкту в цілості, з дотриманням канону, традиції тощо. Взагалі ж імпровізація фольклорних текстів – спосіб індивідуальної (виконавської) реалізації традиційного колективного національно-культурно-мовного досвіду з допомогою різноаспектних та різнорівневих способів і прийомів.

Література:

1. Беценко Т. Мова думового епосу : Словник епітетів, складних слів, тавтологічних і плеонастичних структур, географічних найменувань і релігійних понять. / Т. П. Беценко. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 400 с.
2. Беценко Т. Мова думового епосу : структура, семантика, функції : [монографія] / Т. П. Беценко – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 108 с.
3. Грица С. Й. Мелос української народної епіки. / С. Й. Грица – К. : Наук. думка, 1979. – 247 с.
4. Грица С. И. Украинская песенная эпика / С. И. Грица. – М. : Сов. композитор, 1990. – 262 с.
5. Дмитренко М. Жанрова специфіка українських народних дум / М. Дмитренко // Дивослово. – 2008. – № 9. – С. 40–44.
6. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А. Іваницький – К. : Музична Україна, 1990. – 335 с.
7. Літературознавча енциклопедія / автор-укладач Ковалів Ю. І. – К. : Академія, 2007. – Т. 1.
8. Народні думи: [зб. / упоряд., пер., прим. С. Мишанича]. – К. : Дніпро, 1986. – 173 с.
9. Підгорбунський М. Кобзарі та бандуристи в Україні / М. Підгорбунський / Київська старовина. – 2003. – № 4. – С. 170–175.
10. Путилов Б. Н. Эпическое сказительство: Типология и этническая специфика / Б. Н. Путилов. – М. : Издат. фирма «Восточная литература» РАН, 1997. – 295 с.
11. Стратілат А. Думи в контексті виконавських традицій українського кобзарства / А. Стратілат // Пам'ять століть. – 2007. – № 6. – С. 124–130.
12. Українська фольклористика : словник-довідник – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 448 с.
13. Украинские народные думы / [підг. текстів, вст. ст. Б. П. Кирдана]. – М. : Наука, 1972. – 560 с.
14. Українські народні думи : в 5т. / [упорядкув. : Дмитренко М. К., Грица С. Й., Довженко Г. В., пер. Дмитренко М. К., Грица С. Й.; ст., ком., прим. Довженко Г. В., Ясенчук А. Ю., Шевчук Г. М. та ін; за заг. ред. Дмитренко М. К., Грица С. Й.; від. ред. Скрипник Г. А.]. – К. : ІМФЕ НАН України, 2009. – Т. 1 : Думи раннього козацького періоду. – 2009. – 856с.
15. Шелест В. Думи – козацький епос / В. Шелест // Київська старовина. – 1993. – № 6. – С. 146–150.

УДК 37.01

Т. М. Бичківська,

НВК «ЗШЛ № 23 ПНУ ім. В. Стефаника», м. Івано-Франківськ

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається суть інтерактивного навчання, його актуальність і практична цінність, що характеризуються постійною, активною взаємодією всіх учасників навчально-виховного процесу, де і учень, і вчитель – рівноправні суб'єкти навчання, моделювання життєвих ситуацій, використанням рольових ігор, спільним вирішенням проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації; переваги перед традиційними методами, які передбачають повну зайнятість учнів класу, роботу в команді, доброзичливе ставлення до опонентів, можливості висловлювати свою думку, створення «ситуації успіху», опанування великого обсягу матеріалу за короткий час тощо. Зокрема досліджується питання ефективності використання інтерактивних методів у процесі формування комунікативної компетенції учнів на уроках англійської мови – на початку, в основній частині та рефлексії; основних принципів інтерактивного навчання писемного мовлення – активності, розвитку особистості, інтегративному взаємозв'язку; акцентується увага на проблеми, які можуть виникнути під час використання інтерактивних технологій.

У процесі написання статті чітко зроблено висновки щодо вмілого застосування інтерактивних методів навчання, їхньої провідної ролі в особистісно-орієнтованому підході у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: іноземна мова, англійська мова, інтерактивне навчання, інтерактивні методи, прийоми, технології, форми, взаємодія учнів та вчителя, навчально-виховний процес, комунікативна компетенція, інтерактивне навчання писемного мовлення, етапи уроку, партнерство, взаємна довіра.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОГО ЯЗИКА

В статье рассматривается суть интерактивного обучения, его актуальность и практическая ценность, характеризующихся постоянным, активным взаимодействием всех участников учебно-воспитательного процесса,